

КАРЛОВАЧКА МИТРОПОЛИЈА

Карловачка митрополија је посебна црквена област српског православног народа у Аустро–Угарској. Обухватала је Србе у Војводини, Хрватској и Славонији. Основао ју је крајем XVII века патријарх Арсеније III Црнојевић на основу привилегија аустријског цара Леополда I. Као датум признања нове црквене области од стране државних власти узима се 4. III 1695, када је цар Леополд I потврдио организацију Српске православне цркве под аустријском влашћу, коју је извео патријарх Арсеније III.

Нова Митрополија је имала седам спархија: *Темишварско–јенопољску* и *Вршачку* у Банату, *Сегединску* (Бачку) у Бачкој, *Мохачко–сигетску* у Барањи, *Горњокарловачко–зринопољску* у Хрватској и *Велико–варадско–јегарску* у средњој Угарској.

У новооснованој Митрополији, од самог почетка живот народа и Цркве био је изузетно тежак. Митрополит и народ морали су бранити своја привилегијална права од државних власти које су тежиле да их сузе или не поштују. Борили су се и против покушаја угарских феудалаца да их потчине својој власти и да им наметну дажбине од којих су их ослобађале привилегије. Посебно су имали тешку борбу са насртљивом унијатском пропагандом, обилато потпомогнутом од државних власти.

На првом српском Црквено–народном сабору у манастиру Крушедолу, одржаном јануара 1708, решено је да се нова Митрополија назива *Крушедолском*. За седиште Митрополије одређен је манастир Крушедол, задужбина деспота, а потом владике сремског Св. Максима (Ђорђа) Бранковића. За наследника умрлог патријарха Арсенија III изабран је епископ јенопољско–арадски *Исаија Ђаковић*. Решено је да поглавар Српске цркве у Аустрији носи титулу врховни митрополит, да му епархија буде Срем са Осечким Пољем и да признаје врховну власт пећког патријарха. Тиме је решен однос изме-

ђу Крушедолске митрополије и Матере–Цркве Пећке патријаршије.

Аутономију Крушедолској митрополији дао је пећки патријарх Калиник I граматом од 18. III 1710, којом је потврдио митрополита Софронија Подгоричанина (1710–1711) изабраног на другом Црквено–народном сабору у манастиру Крушедолу 1710. год. Пећки патријарси су задржали право потврде новоизабраних аутономних митрополита, право врховног суда и анатемисања. Имали су утицаја и на сазивање црквено–народних сабора у Крушедолској митрополији. У питањима управе и судства, крушедолски, доцније карловачки митрополити, обраћали су се првенствено пећким патријарсима. Међутим, временом су се, због сиромаштва и тешких политичких прилика, пећки патријарси ћутке, постепено одрицали својих прерогатива.

На трећем Црквено–народном сабору одржаном у Сремским Карловцима априла 1713. изабран је за митрополита *Вићентије Поповић Хаци–Лавић* (1713–1725). Ради лакше борбе против уније на Сабору је Горњокарловачко–зринопољска епархија подељена на *Карловачко–сењско–приморску* и *Костајничку*. Решено је да се седиште Митрополије пренесе из манастира Крушедола у Сремске Карловце, јер је манастир Крушедол пострадао у аустро–турском рату 1716–1718. Отада превладава назив Карловачка Митрополија.

Аустро–турски рат је завршен миром у Пожаревцу 1718. Према новом разграничењу измeђу Аустрије и Турске, Аустрији је припао Срем, северна Србија до Западне Мораве и у Босни појас уз десну обалу Унс и Савс. Тако су се под влашћу Аустрије нашле епархије Пећке патријаршије: Београдско–сремска, Ваљевска, Вршачка и Темишварска. Власти су настојале да спрече уједињење Београдске и Карловачке митрополије. И поред противљења, ипак је на Црквено–народном сабору у Новом Саду 1722. београдски митрополит Мојсије Петровић изабран за помоћника оболелом карловачком митрополиту Вићентију Поповићу с правом наслеђа. Уједињење ове две митрополије биће изведено после смрти митрополита Вићентија Поповића.

Први београдско–карловачки митрополит био је Мојсије Петровић (1726–1730). Поред низа уредаба које је донео, нарочито је значајан његов рад на просветном пољу. На његову молбу, руски цар Петар Велики шаље у Карловачку ми-

трополију учитеље и књиге. Од овог времена у српском народу почиње да се шири руски утицај. Руски учитељи су у Београду и Сремским Карловцима отворили словенску и словенско–латинску школу. У Београду је основана и грчка школа. Међутим, за школе није било обезбеђено довољно материјалних средстава, што је стварало одређене проблеме.

Наследник митрополита Мојсија Петровића био је *Вићентије Јовановић* (1731–1737). Борио се против унијаћења српског народа, за поштовање привилегијалних права, а у просвети наставио је политику свога претходника. Прописао је правила за калуђере, за протопопе и духовнике, посебним правилником одредио је свештеничка примања, затим примања епископа од народа, као и материјалне обавезе свештества према епископима. После преотимања манастира Марче од унијата, основао је Лепавинско–северинску Епархију са седиштем у Северину код Бјеловара.

Нови аустро–турски рат 1737–1739. донео је и нову сеобу српског народа преко Саве и Дунава под пећким патријархом *Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом*, који ће наследити Вићентија Јовановића на трону карловачких митрополита. Миром у Београду (1739) завршен је рат. Граница између Аустрије и Турске је успостављена на Сави и Дунаву. Тако је Београдска митрополија поново дошла под турску, а Карловачка митрополија је остала под аустријском влашћу.

Патријарха Арсенија IV је потврдила царица Марија Терезија (1741) за поглавара Карловачке митрополије, признавши му патријарашку титулу. Исте године је донета и одлука о укидању Потиско–поморишке границе. Иако је извршење ове одлуке одложено за десетак година, у српском народу је дошло до великог узнемирења. За живота патријарха Арсенија IV одржан је 1744. Црквено–народни сабор у Сремским Карловцима. Следеће године (1745) у Бечу је основана Илирска дворска комисија, која је (1747) преуређена у Илирску дворску депутацију. Њен задатак је био да праведно решава српска питања.

После смрти патријарха Арсенија IV за карловачког митрополита је изабран *Исаија Антоновић* (1748–1749). Управљао је Карловачком митрополијом кратко, тако да није било времена да било шта значајније предузме.

За новог митрополита изабран је 1749. енергични и вредни епископ горњокарловачки *Павле Ненадовић*, човек који је

дуже време провео на двору карловачких митрополита па је добро познавао проблеме у Митрополији. Улагао је велики напор да се народне привилегије поштују, чије је сужавање почело још од Леополда I, затим Јосифа I, Карла VI, а посебан замах је добило за време царице Марије Терезије.

Ненадовић је добро осетио да су за националну борбу с Хабзбуршком монархијом најбоље оружје образованост и економска снага. Зато је на прво место ставио просвету. Основао је (1749) Школски фонд, из кога су се издржавале његове Покрово–Богородичне школе. Одржавао је добре везе с Пећком патријаршијом. За његово време дошло је до развојачења Потиско–поморишке границе, што је подстакло исељавање Срба у Русију. Митрополит Павле Ненадовић се, ради заштите интереса Српске цркве, супротстављао исељавању, због чега је на руском двору био омрзнут. Борио се против унијаћења не само Срба него и Румуна у северној Угарској и у Ердељу. У то време су била три унијатска жаришта: Марча, Жумберак и Ердељ. Извршио је генералну визитацију фрушкогорских манастира и увео општежиће. Саградио је Саборну цркву у Сремским Карловцима највише својим новцем и обновио манастир Гргетег. Из његове оставине основан је после његове смрти Неприкосновени фонд за подмирење епископских плата и трошкова спархијске управе.

Преуређење Карловачке митрополије у духу реформи царице Марије Терезије извршиле су државне власти за време митрополита *Јована Ђорђевића* (1769–1773). Преуређењем се желело да обезбеди већа контрола државе над животом и радом Српске цркве у Карловачкој митрополији. Године 1770. израђен је правилник или Регуламент за управљање црквено–народним пословима Срба у Хабзбуршкој монархији. Регуламентом су знатно сужене привилегије, због чега је дошло до великог негодовања у народу. То је био разлог његовом повлачењу.

Српски народ је био незадовољан и због укидања једног броја празника српских светитеља. Редукција празника је настављена и за време митрополита *Вићентија Јовановића Видака* (1774–1780). Године 1777. издат је други Регуламент, који се није битно разликовао од првог. Дошло је до побуне народа против одредаба овог Регуламента, па је и он повучен. Исте године, укинута је Илирска дворска депутација, а њени послови су пребачени на централне власти. Две године доц-

није донета је трећа уредба звана Деклараторија. Овом уредбом државна власт је успела силом да народну и црквену аутономију претвори у црквено–школску и да на новој основи уреди правни положај српског народа у Аустрији у оквиру Карловачке митрополије. Тај правни статус српског народа трајао је готово 90 година, до 1868.

Митрополита Вићентија Јовановића Видака је наследио *Мојсије Путник* (1781–1790). Исте године када је изабран за митрополита издат је Патент о толеранцији, којим је дата равноправност свих вероисповести у Аустрији. Следеће године, 1782. издата је Конзисторијална система (*Sistema consistoriale*). Овом уредбом уређена је при свакој епархији епархијска конзисторија као судска власт првог степена. Они који су били незадовољни одлуком епархијске конзисторије могли су тражити правду путем апелације код митрополијске апелаторије.

У оквиру спровођења својих реформи цар Јосиф II је укинуо и један број српских манастира, иако је митрополит Мојсије Путник поднео представку да се не укидају српски манастири. Заплењена манастирска имовина је употребљена у просветне сврхе.

После смрти митрополита Мојсија Путника, на Црквено–народном сабору у Темишвару 1790. изабран је за митрополита *Стефан Стратимировић* (1790–1836). То је једна од најзначајнијих личности на трону карловачких митрополита. На челу Карловачке митрополије био је преко 40 година. За то време су се десили крупни догађаји, као што су Француска револуција 1789, Први српски устанак 1804, и др.

Поред успешног архипастирског рада, митрополит Стратимировић нарочито је заслужан за просвету. Његовим залагањем основана је у Сремским Карловцима (1791) Гимназија, (1794) Богословија, а (1809) иконописна школа. У Сентандреји је (1812.) основао Учитељску школу.

Према Вуковој реформи митрополит Стратимировић је заузео негативан став. Стао је у заштиту старог календара. Борио се против унијаћења Срба и Румуна. Успео је да издејствује код цара да крајем 1828. године. Далматинско–истријска епархија дође под управу Карловачке митрополије. За све време његове управе Карловачком митрополијом није одржан ниједан народно–црквени сабор.

Стратимировић је био познат међу европским научницима. Са многим од њих је одржавао везе. И сам је био писац више чланака и студија из разних научних области. Око себе је у Сремским Карловцима окупљао учене људе који су основали научно друштво (*карловачки круг*).

Када је митрополит Стратимировић умро, поставило се питање ко ће га наследити. Међу епископима није било ниједног са приближно истим угледом који је он уживао. На изборном сабору новембра 1837. изабран је за новог митрополита еп. бачки *Стеван Станковић* (1737–1741). Митрополит Станковић није дуго управљао Митрополијом. Остао је упамћен по лепом општењу с људима. Под њим је сјајно репрезентована наша Црква међу својима и према иноверцима. Црквено велељепије је достигло врхунац у његово време.

После смрти митрополита Станковића Митрополијом је администрирао еп. пакрачки Георгије Хранислав до избора новог митрополита *Јосифа Рајачића* (1842–1848–1861).

Време митрополита Рајачића обележено је револуцијама у Европи. Под тим утицајем дошло је до узнемирености и врења међу Србима у Аустријској царевини. Користећи успех Угарске револуције, Срби су тражили да им се признају права дата у привилегијама. Народном покрету се прикључио и митрополит Јосиф Рајачић.

Како мађарске власти нису имале разумевања за српске захтеве, то је по жељи народа митрополит Рајачић сазвао Сабор. За одржавање Сабора је добио дозволу од власти. На Сабору је народ захтевао да се сазове народна скупштина, која је и сазвана за 1. мај 1848. године. (*Мајска скупштина*).

На Мајској скупштини је проглашена Српска Војводина, а Стеван Шупљикац, царски пуковник, изабран је за војводу. Карловачка митрополија је уздигнута на ранг Патријаршије, а митрополит Рајачић је проглашен за српског патријарха.

Српска Војводина је обухватала Срем, Барању, Бачку с Потиским дистриктом и Шајкачким батаљоном, Банат (Кикиндским дистриктом). Требало је да сачињава посебну покрајину у оквиру земаља круне Св. Стевана под Хабзбурзима, која ће бити тесно уједињена са Хрватском, Славонијом и Далмацијом. Цар Фрањо Јосиф је патентом од 15. XII 1848. године потврдио одлуке Мајске скупштине.

Аустрији је пошло за руком да угуши револуционарне покрете у својој земљи и да заведе полицијски режим - Бахов

систем (1849–1859). До распуштања Бахове владе дошло је после пораза Аустрије од Француске код Солферина 1859. Цар је одлучио да заведе уставну владавину, да преуреди Аустрију на федералистичкој основи и да се споразуме са Мађарима. Последица тих реформи је било укидање Српске Војводине 1860. То је изазвало разочарење Срба. Да би ублажио незадовољство Срба, цар је 5. III 1861. дозволио да се у Сремским Карловцима одржи сабор расправно–политичког карактера.

По дану отварања (Благовести), Сабор је назван Благовештенски. Састао се у Сремским Карловцима 2. IV 1861. Сабор је донео устројство за Српску Војводину које државне власти нису признале. Исте године је умро и патријарх Рајачић.

После смрти патријарха Рајачића, државне власти ће изазвати сукобе између представника Цркве и народа око преважности у управљању црквеним животом. Мешање световњака у чисто црквена питања нанеће Цркви велике штете. То је нарочито дошло до изражаја за време Рајачићевог наследника митрополита–патријарха *Самуила Маширевића* (1864–1870).

У време патријарха Самуила Маширевића десиле су се важне промене у животу Карловачке митрополије и Аустрије. Прво су се (1864) православни Румуни издвојили из састава Карловачке митрополије у засебну митрополију са седиштем у Сибињу. Споразумом између Аустрије и Мађарске (1867) (Аустро–Угарска нагодба) пресуређена је дотадашња Аустрија у нову државу Аустро–Угарску. На основу ове нагодбе Далмација и Буковина припале су Аустрији, а територија Карловачке митрополије и Ердељ Угарској. Следеће године Угарска је склопила посебну нагодбу са Хрватима (Угарско–хрватска нагодба 1868). Исте године Угарска је за Србе у Карловачкој митрополији издала Краљевски рескрипт, којим је заменила Деклараторију аустријске царице Марије Терезије.

Аустрија је (1874.) од Српске цркве у Далмацији и Русинско–румунске цркве у Буковини установила засебну *Буковинско–далматинску митрополију*. Епископи ове три епархије сачињавали су Архијерејски синод, који се састајао у цркви Св. Тројице у Бечу.

Угарска је Карловачкој митрополији признала црквено–школску аутономију српског народа, али је баш преко школа радила на мађаризацији свих народности, посебно Срба. Томе су се снажно супротстављали карловачки патријарси, као и вођа Српске слободоумне странке Светозар Милетић. Међутим, Угарска је упорно спроводила своју политику. Тако је за време *патријарха Германа Анђелића* (1882–1888) српски Црквено–народни сабор отворан на мађарском језику. Зато је борба српског народа против мађаризације појачана у области просвете и културе.

Међу карловачким патријарсима посебно место припада патријарху Георгију Бранковићу (1890–1907). Он је себи поставио два задатка: прво, да на српским црквено–народним саборима доврши организацију народно–црквене аутономије и, друго, да што више уради на просветном пољу. У остварењу црквено–народне аутономије није имао неких резултата, али је зато на црквено–просветном плану урадио много, па је с правом назван "народним добротвором".

Заузимањем патријарха Георгија Бранковића, покренути су листови "Српски Сион", "Српски митрополијски гласник" и "Богословски гласник", отворена је манастирска школа у Хопову, подигнута је нова зграда карловачке Гимназије и Богословије из заоставштине браће Анђелић, подигнути су у Карловцима Народни дом и нова Патријаршијска резиденција, почела са радом манастирска штампарија, основан фонд Св. Саве, проповеднички фонд. Богословија је, према наставном програму и квалитету професора, била на висини факултета.

Последњи карловачки патријарх био је *Лукијан Богдановић* (1908–1913). Пред његов избор донет је школски закон (Апоњијев закон 1907), којим се поопштавају ранији законски прописи о обавезном учењу мађарског језика у свим основним школама немађарских народности у Угарској.

За време патријарха Лукијана Богдановића основан је Синодски фонд, донето је Синодско устројство, преуређено је Стратимировићево Благдјејање и створен модеран гимназијски интернат, који је назван по имену његовог оснивача "Стефанеум".

Настојања карловачких патријарха и црквено–народних сабора за очување црквено–народне аутономије завршила се

неуспехом. Угарска влада је (1912) укинула црквено–школску аутономију. Ускоро је насилном смрћу у аустријској бањи Бад–Гастајн умро патријарх Лукијан Богдановић.

После смрти патријарха Богдановића, Митрополијом је администрирао еп. пакрачки Мирон, као најстарији епископ по посвећењу. Државне власти су га смениле именовавши 4. X 1913. за администратора горњокарловачког епископа Михаила Грујића. Епископ Грујић је умро (1914) па је еп. Мирон опет постао администратор Митрополије. Остаће на том положају током Првог светског рата, до уједињења Српске цркве.

СРПСКИ НАРОДНО–ЦРКВЕНИ САБОРИ

Српски Народно–црквени сабори су највише народно и црквено представништво православних Срба под аустроугарском влашћу у Карловачкој митрополији. Право на сазивање сабора дато је Србима Леополдовом привилегијом од 21. VIII 1690, која се сматра основном привилегијом Срба. Од 1708. до последњег сабора 1910. одржано је 47 сабора. Највише их је одржано у Сремским Карловцима, где је било седиште митрополита, касније митрополита–патријарха. Мањи број сабора је одржан у другим местима, као у Баји (1694), манастиру Крушедолу (1708. и 1710), Даљу (1718), Новом Саду (1722), Београду (1732) и Темишвару (1790).

Сталан број од 75 саборских посланика одређен је 1749. Од тога броја било је 25 свештеника сем епископа, 25 официра крајишника и 25 представника грађана и сељака. До промене је дошло (1871) када је укинута Војна крајина. Тада је одређено да се уместо официра крајишника бира 25 посланика из свих сталежа.

Органи српских Народно–црквених сабора били су: Саборски одбор, Митрополијски црквени савет и Народно–школски савет.

Захтев за сазивање Народно–црквеног сабора подносио је митрополит, односно патријарх Двору на одобрење. Власти су често одуговлачиле са давањем дозволе, осим ако су им Срби у датом моменту били потребни па су хтели да их одобровоље. Понекад су одлуке Сабора користили за притисак на Мађаре како би их учинили попустљивијим у својој политици према Бечу.

На српским Народно–црквеним саборима су бирани митрополити, касније митрополити–патријарси. Ти сабори се убрајају у Изборне. Међутим, на саборима су претресана просветно–црквена и чисто политичка питања. Ови сабори се убрајају у Привилегијално–расправне.

Српски посланици су на саборима износили жалбе свога народа због непоштовања привилегија, а нарочито против насилног унијаћења. Саборске закључке су носиле у Беч нарочито од сабора одређене делегације. Те делегације су тражиле од државних власти заштиту од злоупотреба и насиља.

Готово на свим Народно–црквеним саборима учествовали су изасланици аустријских царева, касније угарске владе, као комесари. Они су својим деловањем битно утицали на рад, па и на саборске закључке.

Међу најважније саборе убрајају се сабори 1769. и 1864/65. г. Закључци сабора (1769) су послужили као основа Деклараторији (1779), којом је регулисан црквено–народни живот Срба у Карловачкој митрополији, док су одредбе сабора 1864/65. ушле у тзв. Краљевски рескрипт 1868. Политички значај имали су сабори у Баји (1694), Сремским Карловцима 1848. (Мајска скупштина), када је проглашена Српска Војводина а митрополит Јосиф Рајачић за српског патријарха, и Благовештенски сабор 1861. године.

Последњи сабор је отворен 25. V 1910. Одржано је 47 седница. Закључци овог сабора нису примењени у пракси, јер их је суспендовала мађарска влада.

Српски Народно–црквени сабори су одиграли велику улогу у очувању српске националности у Аустро–Угарској.

ИЛИРСКА ДВОРСКА ДЕПУТАЦИЈА

За време патријарха Арсенија IV (1737–1748) основана је у Бечу 1745. године Илирска дворска комисија са задатком да води бригу о српским политичким и црквеним стварима и да их праведно решава. После две године (1747) претворена је у Илирску дворску депутацију. На челу Илирске дворске депутације биле су угледне личности: гроф Коловрат, барон Бартенштајн и барон Колер. После неуспеха са Регуламенти-ма које је издала Илирска дворска депутација, царица Марија Терезија је 2. децембра 1777. године укинула ову институцију.

Илирска дворска депутација је поново установљена после Темишварског сабора 1791. Већ следеће, 1792. г. је укинута.

Српски послови су пренети у надлежност Угарске дворске канцеларије.

РЕГУЛАМЕНТИ (1770. И 1777)

Регуламенти (*regula*, ае правило, пропис) су прописи за управљање црквено–народним пословима Срба у Хабзбуршкој монархији. Израдила их је Илирска дворска депутација. Циљ оба регуламента је био да ограничи српске привилегије добијене од цара Леополда I и да обезбеди контролу државе над животом и радом Српске цркве.

Први Регуламент (као *Regulamentum privilegiorum*) потврдила је царица Марија Терезија 27. IX 1770. године. Имао је десет поглавља, подељених у 75 параграфа. По наредби царице, штампан је у целини и у краћем изводу. Цео текст Регуламента је намењен за државне и црквене власти, а извод од 28 параграфа за народ. Тиме се желело да сакрије од народа шта се све у пуном тексту налази.

По одредбама првога Регуламента, митрополит је само црквени поглавар и не сме се мешати у световну власт, ограничени су и његови приходи. У Регуламенту се налазе прописи о протопопијатима, парохијама, о вођењу парохијских протокола (матице), о свештенству, о венчањима и сахранама, о манастирима, о конзисторијама, о штампарији, о Сабору, о празницима, итд.

Регуламент је изазвао велико негодовање у народу, због чега је повучен. Уследило је издавање другог Регуламента 2. I 1777, који се није битно разликовао од првог. Имао је 76 параграфа и штампан је у целини у 2000 примерака. Народ је сада могао да види колико су повређене привилегије. Пошто је писало да је донет у сагласности са епископима, то је код народа изазвало велико огорчење.

По овом Регуламенту, Сабор може бирати митрополита, али избор и потврда зависе само од царске милости. На Сабору може учествовати 75 посланика. Царски комесар присуствује седницама Синода, не меша се у догматска питања нити учествује у избору епископа. Манастирима и калуђерима је посвећено доста пажње. У манастир се могу примати лица старија од 24 године. Игуман се бира доживотно, а његов заменик сваке године. Милостиња се може купити за манастире само уз дозволу државних власти. Народ је посебно огорчила забрана сахрањивања умрлих у црквеним портама и око цр-

кава. Забрањује се доношење умрлих у цркву и њихово ношење од куће до цркве у отвореним сандуцима. Овоме треба додати укидање српских празника и дерусификацију српског календара.

Пошто је народ сазнао за ове одредбе, дошло је до нереда у Новом Саду и Вршцу. У Вршцу је проливена крв, а еп. Вићентије Поповић је био у животној опасности. Ред је заведен после интервенције војске. Последица народног неслагања са Регуламентом била је укидање Илирске дворске депутације (1777) и пребацивање њених послова на централне власти. Исте године је повучен и други Регуламент, а уместо њега донета је трећа уредба звана Деклараторија.

ДЕКЛАРАТОРИЈА

После укидања Илирске дворске депутације и повлачења другог Регуламента, царица Марија Терезија је 16. VII 1779. издала Деклараторију (*Rescriptum Declaratorium Illyricae Nationis*). То је био закон о уређењу Српске цркве у Карловачкој митрополији, у који су унете многе одредбе ранијих регуламента. Овим законом права и повластице српског народа под аустро-угарском влашћу су окрњене а неке и укинуте. Тиме је коначно завршена деведесетогодишња безуспешна борба српског народа (1690–1779) за очување привилегијама стечених политичких, економско-финансијских и верско-просветних права. Државна власт је силом успела да народну и црквену аутономију претвори у црквено-школску и да на тај начин заснује нови правни положај српског народа у Аустрији.

Деклараторија није штампана већ је издата у рукопису: за провинцијал на латинском а за Војну крајину на немачком језику. Имала је 70 чланова.

Деклараторијом је признат митрополит као врховни старешина само у црквеним стварима; одређени су приходи митрополита и епископа; донети су прописи о стручној спреми, годинама старости и броју свештеничких кандидата (на 150 православних кућа долази један парох); забрањује се рукополагање у Пећи, тј. забрањује се свака јерархијска и духовна веза са Пећком патријаршијом; од сада су у свим кривичним и грађанским делима (*causis criminalibus et civilis*) били надлежни државни судови; забрањено је држање општег јавног или пар-

тикуларног сабора без дозволе државних власти; државни комесар је имао право да присуствује свим седницама Синода, сем када се претресају питања духовне и верске природе. Ту су прописи о митрополијском добру, о заоставштини, о вођењу инвентара, о задужбинама, о трошковима, о просвети, о штампарији, о васпитању омладине, итд.

Деклараторија је допуњена Конзисторијалном системом објављеном 5. IV 1782. (*Systema consistoriale*). На основу ње је у свакој епархији уређена епархијска конзисторија као судска власт првог степена и митрополијска апелаторија као призивна власт. Конзисторијална система је важила до 1871, а Деклараторија до издавања Рескрипта Краљевског 1868. године. То значи да је по овом устројству нормиран црквено–народни живот свих православних Срба под аустро–угарском влашћу.

БЛАГОВЕШТЕНСКИ САБОР 1861

После пораза Аустрије од Француске у бици код Солферино (1859), аустријски цар је распустио Бахову владу, укинуо апсолутистички режим, завео уставну владавину и одлучио да преуреди Аустрију на федералистичкој основи и да се споразуме са Мађарима. У жељи да придобије Мађаре за споразум са Бечом, цар је укинуо Српску Војводину 1860. године.

После укидања Српске Војводине, Срби су тражили од Двора у Бечу да им дозволи одржавање Сабора. У почетку је то одбијано, али схвативши да би се са српским захтевима донетим на Сабору могло да утиче на помирљивије држање Мађара према Бечу, цар је 5. III 1861. дозволио да се у Сремским Карловцима одржи Сабор расправно–политичког карактера. Дозвола је издата пошто је влада у Бечу напустила политику федерализма и одлучила се за централистичко преуређење Монархије.

По дану отварања (на православни празник Благовести), Сабор је назван Благовештенски. Заседао је у Сремским Карловцима од 2. до 20. IV 1861. под председништвом патријарха Рајачића. На Сабору је поред 4 вирилна члана, патријарха и тројица епископа, било 75 посланика. Од тога су свештеници и монаси чинили 25, а остали грађани 50 посланика.

Учесници Сабора су формулисали закључке у 16 тачака. Тражена је засебна територија, посебна политичка и судска управа и обласна скупштина. На челу те територије, у којој

би службени језик био српски и који би имала свој грб, заставу и првостепени апелациони суд, стајао би војвода. Заштитник Српске Војводине био би Свети Сава.

Пошто је Сабор завршио рад, упућена је депутација у Беч да упозна цара са закључцима Сабора. Иако је цар обећао да ће захтеви бити испуњени, од тога није било ништа. Њима је једино вршен притисак на Мађаре како би постали попустљивији у својој политици према Бечу. Међутим, иако ови захтеви нису били прихваћени, они су имали велики значај за даљи политички развитак Срба, не само у Угарској, него и у целој Хабзбуршкој монархији.

РЕСКРИПТ КРАЉЕВСКИ ОД 1868.

После нагодбе са Аустријом, Угарска је права и преуређења Карловачке митрополије сматрала за своју унутрашњу ствар, те је исту преуредила Краљевским Рескриптом од 10. VIII 1868, којим је заменила Деклараторију аустријске царице Марије Терезије.

Овим Рескриптом је на основу црквено-школске аутономије регулисан положај вишег и нижег свештенства, црквених општина, школа, конзисторија, управљања манастирским добрима и народно-црквеним фондовима. Временом су неке уредбе Рескрипта делимично измњене или допуњене према указаним потребама.

Од издавања Рескрипта (1868) почео је трећи, последњи период Карловачке митрополије. То је рескриптуални период, који је трајао до уједињења Српске цркве.

ЛИТЕРАТУРА:

Ј. Ђорђевић, *Радња Благовештенског сабора народа српског у Срмским Карловцима 1861*, Нови Сад 1861; Ј. Schwicker, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn, Budapest* 1880; М. Јакшић, *О Арсенију IV Јовановићу Шакабанти*, Карловци 1899; М. Грбић, *Карловачко владичанство*, I, II, Карловац 1891; Д. Руварац, *Краљевска Рескрипта 10. августа 1868*, Земун 1895; Ж. Миладиновић, *Тумач повластица закона, уредаба и других наређења српске народне црквене аутономије у Угарској, Хрватској и Славонији*, Нови Сад 1897; И. Вучетић, *Збирка уредаба у стварима српске православне народно-црквене аутономије*, Нови Сад, 1897; Д. Руварац, *Мојсије Петровић, митрополит београдски, 1713–1730*, 34, "Споменик САН", 1898; М. Јакшић, *О Вићентију Јовановићу прилози за историју митрополитства му 1731–1737*, Нови Сад 1900; Н. Милаш, *Православна Далмација*, Нови Сад 1901; *Споменица о педесетогодишњици свештеничке службе Георгија Бранковића, српског патријарха*, Срмски Карловци 1906; Д. Руварац, *Сахрана блаженопокојног Патријарха српског Георгија*, "Српски Сион", 1907; Д. Руварац, *Дозвола за држање народног сабора 1749*, "Српски Сион", 1906; Ј. Томић, *Како смо бирали патријархе кроз 200 година?*, Нови Сад 1908; М. Косовац, *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905*, Срмски Карловци 1910; Р. Грујић, *Прилози историји Србије у доба аустријске окупације*, 53, Споменик САН, 1914; М. Костић, *Српска насеља у Русији: Нова Србија и Славеносрбија*, Београд 1923; Ст. М. Димитријевић, *Стефана Стратимировића, митрополита карловачког план за ослобођење српског народа*, 1, св. 1, "Богословље", 1926; Р. Грујић, *Аутокефалност Карловачке митрополије*, II, "Глас Историјског друштва у Новом Саду", 1929; Р. Грујић, *Пећки патријарси и Карловачки митрополити у 18. веку*, IV, "Гласник Историјског друштва у Новом Саду", Срмски Карловци 1931; Р. Грујић, *Уредба за српске школе у Сент Андреји од 5. јула 1728*, "Гласник Историјског друштва", 1934; Р. Веселиновић, *Како је постала Српска карловачка архиепископија и митрополија (Поглед на њен развој до сједињења са Београдском митрополијом у време митрополита М. Петровића)*, X, "Богословље", 1935; Ђ. Слијепчевић, *Стеван Стратимировић, ми-*

трополит Карловачки као поглавар цркве, просветни и национално–политички радник, Београд 1936; Љ. Влачић, *Одлука цара Франца I о унијаћењу православних у Далмацији*, XI, св. 1, "Богословље", 1936; Д. Кириловић, *Српски народни сабори (1861–1870)*, I, Нови Сад 1937; Исти, *Српски народни сабори II*, Нови Сад 1937; Ј. Радоњић, *Слике из историје и књижевности*, Београд 1938; Н. Радојчић, *Мајска скупштина 1848*, књ. XVIII, св. 11–12, "Гласник Југ. проф. друштва", Београд 1938; Р. Грујић, *Стратимировићево архипастирство*, XIV, св. 1, "Богословље", 1939; Ст. Симеоновић–Чокић, *Српске привилегије*, Војводина, II, Нови Сад 1940; Н. Радојчић, *Српска народна скупштина у Сремским Карловцима 1848*, 9–12, "Гласник Српске православне цркве", 1948; Д. Страњаковић, *Србија и Војводина 1848–1849*, 9–12, "Гласник Српске православне цркве", 1948; Еп. Викентије, *Црква у буни*, 9–12, "Гласник Српске православне цркве", 1948; Р. Веселиновић, *Арсеније III Црнојевић у историји и књижевности*, Београд 1949; Ј. Радонић, *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*, Београд 1950; Ј. Радонић и М. Костић, *Српске привилегије од 1690 до 1792*, Београд 1954; Р. Веселиновић, *Срби у јужној Угарској у XVIII веку у Прегледу историје југословенских народа*, I, Београд 1960; Еп. Никанор (Иличић), *Благовештенски сабор*, "Гласник Српске православне цркве", 1961; Еп. Сава, *Лукијан Богдановић, Последњи архиепископ карловачки, митрополит и патријарх српски*, 10, "Гласник Српске православне цркве", 1963; Ј. Мирковић, *Сећања на патријарха Лукијана*, 10, "Гласник Српске православне цркве", 1963; Еп. Никанор, *Рескрипт* (поводом 100–годишњице), "Гласник Српске православне цркве", 1968, 79–85; Р. Веселиновић, *Преглед историје Карловачке митрополије од 1695. до 1919. године*, Српска православна црква, Београд 1969; Ђ. Слијепчевић, *Историја српске православне цркве*, II, Минхен 1966; Д. Петровић, *Историја Сремске епархије*, Сремски Карловци 1970; Ж. Сечански, *Сремски Карловци кроз историју, Уметничка топографија Сремских Карловаца*, Нови Сад 1978; П. Васић, *Уметност у Сремским Карловцима, Уметничка топографија Сремских Карловаца*, Нови Сад 1978; В. Крестић, *Благовештенски сабор 1861*, Историја српског народа, V, 2, Београд 1981, 125–129; А. Форишковић, *Народно–црквени сабори Срба у Хабзбуршкој Монархији у дру-*

гој половини XVIII века (1744–1790), Историја Српског народа, IV, 1, Београд 1986, 269–279; Р. Грујић, *Српски народно–црквени сабори*, Азбучник Српске православне цркве, Београд 1993, 247–251; Исти, *Регуламенти (1770. и 1777)*, Азбучник Српске православне цркве, Београд 1993, 220–221; Исти, *Рескрипт Краљевски од 1868*, Азбучник Српске православне цркве, Београд 1993, 222; Исти, *Илирска дворска депутација*, Азбучник Српске православне цркве, Београд 1993, 92–93; П. Пузовић, *Павле Ненадовић (1699–1768), 100 најзнаменитијих Срба*, Београд–Нови Сад 1993; Еп. Сава, *Писма патријарха Гсоргија Бранковића*, Крагујевац 1994; Еп. Сава, *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд–Подгорица–Крагујевац 1996; П. Пузовић, *Прилози за историју СПЦ*, Ниш 1997.

